На порядку денному – інтенсифікація

[Розмовляла С. Землянська]
#7-8 от 28.03.2006
MAGNA CHARTA UNIVERSITATUM:
«Щоб відповідати потребам суспільства, дослідження і навчання в університетах повинні бути морально і інтелектуально незалежними від будь-якої політичної і економічної влади».
18 березня на засіданні Вченої ради університету був заслуханий звіт проректора, професора А.П. Марченка про результати наукової діяльності НТУ «ХПІ» за 2005 рік. Відбулася конструктивна розмова про шляхи подальшого розвитку досліджень, наукових шкіл, підготовку кадрів та вирішення інших невідкладних проблем у цій галузі. Інтерв'ю з професором А.П. Марченком присвячене саме цьому напрямку діяльності нашого університету.
– Почнемо з цифр. Обсяг замовлень на виконання наукових досліджень у 2005 році складав 6,5 мільйона гривень, з них університет уже отримав 3,3 мільйона. Це на 1 млн. більше, ніж у 2004 році. Отже динаміка зростання науково-дослідних робіт, якої ми досягли за останні 5–6 років, залишається стабільною. Наведені цифри не включають коштів (1,2 млн. гривень), що ми їх отримуємо за 21 міжнародним договором, яких вчені НТУ «ХПІ» виконують з університетами та науковими установами таких країн, як Росія, Німеччина, Польща, Китай, В'єтнам, США, Індія, Австрія, Швейцарія, Південна Корея, Литва та ін.
– На засіданні Вченої ради гостро стояло питання про те, що, на жаль, не всі факультети й кафедри роблять рівноцінний внесок у ці досягнення…
– Так, є кафедри, яким із року в рік доводиться нагадувати про те, що навчальний процес невіддільний від наукових досліджень. Така єдність є однією з головних умов інтеграції вищої школи України до європейського і світового освітнього простору. Результати анкетування, яке проводиться в нашому університеті, свідчать про те, що студенти гостро відчувають відставання навчальних курсів від найновіших досягнень науки. Такі кафедри ставлять під загрозу своє майбутнє. Не розвиваючи наукових досліджень, вони ризикують знизити професійний рівень своїх викладачів і втратити потенційних студентів. На такій кафедрі, наприклад, як «Обробка металів тиском» вже понад 15 років не ведуться дослідження за госпдоговорами. Тоді як у колективах, де збереглися й інтенсивно розвиваються наукові школи, спостерігається професійне зростання викладачів. Так наприклад, на кафедрі «Технологія кераміки, вогнетривів, скла та емалей» щороку захищаються кандидатські дисертації, кожні 3 роки – докторські, результати наукових досліджень впроваджуються у вітчизняне виробництво, а технології, розроблені тут, з успіхом замінюють зарубіжні, менш економічні. Серед кращих наукових колективів за підсумками 2005 року слід також назвати кафедри «Технологія жирів», «Теорія механізмів, машин і роботів», «Електроізоляційна і кабельна техніка», «Підйомно-транспортні машини», «Промислова та біомедична електроніка» та ін.
– Тобто, наукові колективи можуть і повинні самостійно дбати про своє наукове «реноме»

сьогодні і в майбутньому?
– Звичайно, хоча я розумію підґрунтя Вашого питання. Не все сьогодні залежить від зусиль самих вчених. Нинішнє законодавство не стимулює впровадження інновацій на великих і малих підприємствах, вони не спроможні фінансувати наукові розробки, за які ж кошти їм розвиватися, і звідки ж бути прогресові на виробництві?
Керівництво НТУ «ХПІ», так само, як і інших університетів та наукових закладів, постійно звертається до Уряду з вимогою виконання статті 34 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», згідно з якою фінансування цієї діяльності має надаватися в розмірі 1,7 відсотка від валового внутрішнього продукту держави, тоді як зараз воно складає лише 0,3–0,4 відсотка. 11 березня цього року, коли наш університет відвідав Міністр освіти і науки С.М. Ніколаєнко, на зустрічі з ним ішла мова й про це. Станіслав Миколайович повідомив, що Уряд планує надати вітчизняній науці цього року 0, 4 відсотка, а наступного – вже 0,8 відсотка ВВП. Коштів не лише обмаль, а ще й, на наш погляд, не раціонально планується їх використання. Фінансування на січень 2006 року у 6 разів менше, ніж на грудень. Працівники наукового сектора пам’ятають, як у першому кварталі ми були змушені переводити науковців на 0,5–0,7 посадового окладу, що аж ніяк не стимулювало їх творчу працю, вносило недоречну нервовість у атмосферу колективів. Ці кошти Мінфін збирався повернути нам у 4 кварталі, та ректорат НТУ «ХПІ» домігся, щоб їх почали повертати вже зараз. Ми сподіваємося у такий спосіб виправити становище і зберегти наш людський потенціал.
– Щодо потенціалу, які ресурси складають його сьогодні в нашому університеті?
– НТУ «ХПІ» має висококваліфіковані науково-педагогічні кадри, це близько 200 докторів наук, професорів і 800 кандидатів наук, доцентів. Для збереження і примноження цього наукового потенціалу ми створили університетську перспективну програму «Кадри», вийшли на рубіж щорічного захисту понад 10 докторських та 35 кандидатських дисертацій. Плідно працює аспірантура на таких, наприклад, кафедрах, як «Прикладна математика», «Автоматизовані електромеханічні системи», «Загальна та неорганічна хімія», «Теоретична механіка», «Фізика металів та напівпровідників», «Технічна електрохімія». Знову ж таки, на засіданні Вченої ради гострій критиці були піддані керівники кафедр, які не дбають про поновлення складу науковців, не готують аспірантів. Це кафедри «Фізична хімія», «Електричні машини», «Загальна електротехніка», «Теоретичні основи електротехніки» та деякі інші. Вони теж не дбають про майбутнє своїх колективів, про розвиток наукових досліджень та підвищення якості знань, які одержують тут студенти.
– До речі, про студентів. Що можна сказати про їх участь у проведенні досліджень, підготовку з них майбутніх науковців?
– В університеті навчається зараз близько 350 майбутніх магістрів. Обов’язковими для кожного з них є участь у наукових конференціях, підготовка і публікація наукових статей. Ми вбачаємо в магістрах нову генерацію науковців і викладачів вищої школи, якій властиві більш сучасні погляди, якості спеціалістів XXI сторіччя. Ректорат намагається більшу частину таких студентів залишити для роботи в університеті і створює для їх навчання та участі в науковій роботі всі умови. Важливо також максимально конкретизувати таку наукову

частину навчальних планів для решти студентів, за участю яких у 2005 році було опубліковано 374 наукові статті. Це близько 10 відсотків від усіх публікацій по університету, а наше завдання довести «студентську частку» до 20 відсотків.
– Які ще досягнення в науковій сфері маємо за 2005 рік?
– Одним із важливіших напрямків діяльності університету є участь у виставках – міжнародних, всеукраїнських, регіональних, де з успіхом експонуються досягнення наших науковців. З успіхом для НТУ «ХПІ» пройшли в 2005 році виставки в рамках Днів науки України в Польщі, Індії, Китаї та ін. На виставках різного рівня, здебільшого – високого – наш університет представляв 303 експонати, які щоразу відзначалися медалями, дипломами, викликали предметну зацікавленість фірм та підприємств. Так, наприклад, на загальнодержавній виставковій акції «Барвиста Україна» експозиція НТУ «ХПІ» була однією з найкращих. Два наших експонати – індивідуальний теплопункт (кафедра «Інтегровані технології, процеси і апарати») та озонатор («Промислова та біомедична електроніка») – отримали дипломи, а в заключному етапі виставки під назвою «Кращий вітчизняний товар року» НТУ «ХПІ» став переможцем, отримавши пам'ятний знак «Виробнику кращих товарів 2005 року».
Зовсім недавно університет досяг успіху і у виставці «Наука Харківщини – 2006», де, без перебільшень, наша експозиція була найбагатшою. Про якість та сучасний рівень наших розробок свідчить, наприклад, такий факт, як запрошення вже цього року взяти участь у Міжнародній виставці інформаційних та телекомунікаційних технологій ЦеБІТ у Ганновері (Німеччина). 6 із 17 розробок, які представляє Міністерство освіти і науки України на цій виставці, належать НТУ «ХПІ», який буде брати в ній участь поряд із такими провідними українськими вузами та науковими установами, як Інститут проблем штучного інтелекту, Харківський аерокосмічний університет, Львівська політехніка, ХНУРЕ, Національний гірничий університет.
– Які заходи накреслила Вчена рада для подальшого розвитку наукової діяльності університету?
– Після конструктивного обговорення вищезгаданих проблем було визначено пріоритети на нинішній рік. Це, по-перше, виконання програми «Кадри». Буде підвищена вимогливість до науковців і викладачів, що закінчили навчання в аспірантурі й докторантурі і затягли період підготовки дисертацій. По-друге, визначений обов'язковий обсяг госпдоговірних робіт, для спеціальних кафедр – не менш ніж 50 тис. гривень, а для загальних – 20 тис. Сформульовано вимоги до викладачів, зав. кафедр, деканів щодо впорядкування так званої «другої половини дня», тобто тієї частини індивідуальних планів, яка містить участь у науковій роботі. Поки що вона здебільшого має формальний характер, і необхідно її конкретизувати та забезпечити виконання пунктів щодо залучення до наукових досліджень студентів.
Важливим завдання є активізація участі в конкурсах на одержання міжнародних грантів. Вже сьогодні треба вести конкретну підготовку до участі з залученням іноземних партнерів у програмі Євросоюзу 2007 року з пріоритетних напрямків науки. Справою честі для нашого університету є забезпечення розвитку наукових досліджень, багато з яких мають світовий

рівень. Повертаючись до епіграфа нашого інтерв’ю, ми мусимо також максимально сприяти на кожній ділянці нашої діяльності єднанню навчальної і наукової роботи. Тільки за цієї умови ми зможемо займати гідне місце в сучасному державному і європейському освітньому просторі.